CONTRIBUȚIA LUI FREDERIC DAMÉ LA DEZVOLTAREA LEXICOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

Claudia Mihaela IANC (OPRIȘE) [*]

FREDERIC DAME'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF ROMANIAN LEXICOGRAPHY

Abstract: The revision of Frédéric Damé's work is necessary and opportune today, almost half a century after the attempt made by the researcher from Cluj, Petru Kovacs in the article "Frédéric Damé, his cultural and lexicographical activity".
A cultural personality as well known in his time as he is ignored today, Frédéric Damé has remarkable lexicographical and didactic contributions, which give him a distinct, indisputable place in our culture. Our approach aims, in this article, the importance of the linguistic / lexicographical research of the French intellectual that resonated with the Romanian spirituality and culture, promoting with ardor and consistency the Romanian-French intercultural dialogue. The works presented attest to Frédéric Damé's constant preoccupations in the field of linguistics and lexicography. At the time they were written and published, they had a major cultural impact. Current and modern then, today they have a historical and documentary value through the role played in the evolution of the two sciences of language. No history of Romanian linguistics can ignore the name of the French intellectual that contributed to the modernization / Europeanization of Romanian culture at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century.

Keywords: *linguistics, lexicography, dictionaries, unique work*

Revizuirea operei lui Frédéric Damé este necesară și oportună astăzi, după aproape o jumătate de secol de la încercarea făcută de cercetătorul clujean Petru Kovacs în articolul ,,Frédéric Damé, activitatea sa culturală și lexicografică”[1]. Personalitate culturală pe cât de cunoscută în epoca sa, pe atât de ignorată în zilele noastre, Frédéric Damé are contribuții lexicografice și didactice remarcabile, care îi conferă un loc distinct, incontestabil, în cultura noastră. Demersul nostru vizează, în acest articol, importanța cercetării lingvistice/lexicografice a intelectualului francez care a rezonat cu spiritualitatea și cultura românească, promovând cu ardoare și consecvență dialogul intercultural româno-francez.

Prima cercetare în domeniu datează din 1876, când publică în ,,Buciumul român” din Iași, un *Studiu comparativ între limba română și cea*

[*] drd., Universitatea Babeș-Bolyai, Strada Mihail Kogălniceanu 1, Cluj-Napoca, România, (claudiaoprise@yahoo.com)
[1] Kovacs 1965: 1

BDD-A32214 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

provensală, întrerupt aproape cinci ani, continuat în 1881, dar rămas neterminat[2]. Situat între primele cercetări de filologie romanică din România, studiul propune o paralelă între cele două limbi care îl conduce pe autor la concluzia că „dintre toate limbile neolatine, limba română are cele mai multe asemănări cu limba provensală și cea catalană”[3].

Lucrarea sa de referință rămâne „*Nouveau dictionnaire roumain français”*, considerat de Petre Kovacs, fără exagerare, o „capodoperă a lexicografiei noastre bilingve”[4] din secolul la XIX-lea. Început în 1893 și finalizat în 1895, publicat în patru volume, dicționarul este realizat, foarte probabil, din rațiuni didactice. Profesor de limbă și literatură franceză, din 1890, la prestigiosul liceu bucureștean „Sfântul Sava”, Frédéric Damé consideră necesar, mai ales pentru elevi, un nou dicționar bilingv. Asemenea lui Pontbriant, evidențiază în prefața dicționarului valoarea instrumentală și pragmatică a lucrării, precum și efortul depus douăzeci de ani cu speranța că munca sa nu va fi inutilă. Tot în textul introductiv, Frédéric Damé argumentează înregistrarea neologismelor în dicționar: *„în ceea ce privește neologismele, unele nu se pot evita, spre exemplu cele care țin de știință, altele sunt introduceri în limbă. Pentru primele, le-am ales pe cele cu o întrebuințare generală, pentru următoarele, nu le-am folosit decât pe cele găsite la cei mai buni scriitori contemporani*”[5].

Prefața este relevantă pentru autocritica obiectivă și decentă, pentru speranța că dicționarul va fi apreciat pentru rolul jucat în evoluția lexicografiei românești: „*parcurgând dicționarele franceze-române care există, suntem surprinși să constatăm sărăcia cuvintelor de care autorii se folosesc pentru a traduce cuvintele franțuzești. Nu am pretenția că este complet, lipsit de lacune și erori. Dar îndrăznesc să sper că se va recunoaște că reprezintă un real progres asupra dicționarelor precedente”*[6].

Dicționarul, apreciabil pentru efortul lexicografului de a înregistra în mare cuvinte românești, cu precădere din terminologia tehnică și populară, se bucură de o bună primire[7]. În revistele și ziarele din epocă, sunt publicate prezentări și recenzii favorabile, semnate de S. G. Vîrgolici, D. G. Djuvara, L. Șăineanu. Specialiștii remarcă superioritatea acestei lucrări față de alte dicționare bilingve publicate anterior, cel al lui I. A. Vaillant sau cel al lui Raoul de Pontbriant, și el profesor la Liceul „Sfântul Sava”. Frédéric Damé consultase, studiase și valorificase aceste dicționare, lucrările lexicografice tipărite de A. De Cihac, A. T. Laurian și I. C. Massim, B. P. Hasdeu,

[2] Kovacs 1965: 5
[3] Ibidem 1965: 5
[4] Ibidem 1965: 5
[5] Damé 1893: Prefață
[6] Damé 1893: Prefață
[7] Kovacs 1965: 6

BDD-A32214 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

precum și numeroase alte dicționare bilingve[8]. Nicolae Iorga îl apreciază pe Frédéric Damé, căruia *„I se datorește un dicționariu romîn-frances și frances-romîn, care e cel mai bun și care înseamnă și o contribuție la lexicografia românească”.*[9] Această apreciere memorabilă relevă valoarea științifică și culturală a dicționarului în perioada dintre cele două secole.

Deficiențele și lacunele dicționarului, semnalate de lingviștii contemporani, sunt explicabile și astăzi prin anvergura proiectului lexicografic și prin efortul singular al autorului care nu a beneficiat de ajutor oficial. Mai întâi, o eroare comisă de Frédéric Damé este includerea a numeroase regionalisme, arhaisme semantice și neologisme în raport cu numărul relativ redus al cuvintelor înregistrate în dicționar. Apoi, eterogenitatea dicționarului, argumentată pertinent de către Petre Kovacs, este susținută de disproporționalitatea lexico-semantică: „*Dicționarul român-francez* conține, de pildă, 3277 de regionalisme și 1901 de sensuri arhaice, fapt care ilustrează convingător compoziția sa eterogenă”[10]. În plus, autorul manifestă neglijență în explicațiile etimologice, comite câteva erori de gramatică și traduce impropriu anumite cuvinte[11].

Într-un studiu critic amănunțit despre dicționarul realizat de Frédéric Damé, Gh. Gheorghiu realizează o statistică defavorabilă: „cuvinte schimonosite 1800, accepțiuni greșite 550, greșeli de gramatică 450 și greșeli de tipar 1400”[12]. Criticul intransigent conclude că, pentru o lucrare de 1328 de pagini, un număr de 4200 de greșeli reprezintă „beaucoup trop d’erreurs”[13].

O altă contribuție de referință a lui Frédéric Damé este „*Încercare de terminologie poporană română”*, publicată în 1901. Petre Kovacs o consideră corect drept o „lucrare unică de acest gen în lingvistica română de până la el și a cărei valoare științifică se menține până în zilele noastre.”[14] Eseul substanțial, dens în detalii, conține terminologia specifică multiplelor aspecte ale existenței rurale, unelte agricole, gospodărie țărănească, industrie casnică, îndeletniciri/ocupații etc. Autorul transcrie 560 de termeni populari referitori la floră și la faună, însoțiți de 300 de ilustrații pentru a facilita înțelegerea acestora. Petre Kovacs subliniază valoarea etnografică incontestabilă și noutatea lucrării: „Modul compartimentării materialului lexical este nou și anticipă, într-o oarecare măsură, metoda de clasare a termenilor utilizată în *Atlasul lingvistic român*”[15].

[8] Ibidem 1965: 6
[9] Iorga 1911: 280
[10] Kovacs 1965: 6
[11] Kovacs 1965: 7
[12] Gheorghiu 1897: 582
[13] Ibidem 1897: 582
[14] Kovacs 1965: 7
[15] Ibidem 1965: 7

BDD-A32214 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

Din categoria uneltelor destinate muncilor agricole, prima prezentată este *CARUL: „carele se deosibesc puțin după localități. Unele au roțile de aceeași mărime, altele au roțile dinapoi mai mari de cât cele dinainte. Aici carul e cu loitre, aiurea cu coș, în altă parte cu scoarțe, în unele părți sunt fără nimic. Sunt care ferecate și care neferecate"*[16]. Sunt explicate denumirile regionale ale carului în funcție de asemănările și/sau deosebirile elementelor componente. De exemplu, poate fi numit *ghioc,*carul care se poate lungi sau scurta cu ajutorul unui cui și care nu prezintă loitre. După descrierea detaliată a fiecărei componente însoțite de imagine, este dată denumirea după județe. *Roata* se numește identic pretutindeni la români. *Obeada* este o componentă a roții, denumită *ciolan* în Covurlui, Fălciu, Roman, Iași, Botoșani, Dorohoiu, Vaslui, Suciava, Tulcea, și *năplaț* în Oltenia. *Butucul* este denumit astfel în Bacău, Botoșani, Dorohoi, Fălciu, Iași, Muscel, Neamțu, Putna, Roman, Suciava, Tecuci, Tulcea, Vaslui, *bute* în Buzău, Constanța, R. Sărat, Tutova și *căpățână* în Brăila, Covurlui, Dâmbovița, Dolj, Gorj, Ilfov, Mehedinți, Olt, Prahova, Romanați, Vâlcea, Vlașca. *Osia, inima, proțapul, loitra* sun termeni populari, folosiți în toate zonele țării. Descrierile atente și detaliate dovedesc un admirabil efort de documentare și de și de cercetare, precum și o bună cunoaștere a varietăților dialectale. Oferim încă două exemple din lucrare:

SANIA: „*în toate părțile României, țăranii în loc de căruțe se slujesc iarna de sănii. Sania este întreagă de lemn și trasă de boi"*[17].

Părțile care alcătuiesc sania sunt *tălpile (plăși, fălcele, tălpeți, tălpice)* care alunecă pe zăpadă și care sunt legate între ele de scânduri groase, numite *opleni, oplene, scaune* sau *slaiuri*. De tălpi sunt prinse niște *picioare* care se mai numesc *mâni* sau *mănuși.* Alte componente ale saniei sunt *piscul*, legat de *opleanul* dinainte, și *proțapul*, legat de vârful piscului cu ajutorul unui cui de lemn, zis *cuiu prin urechi*. Sania putea fi ușor modificată de țărani, în funcție de nevoi.

PLUGUL: *„este unealtă de căpetenie a țăranului. Cu el lucrează pământul, trăgând brazde lungi în moșioara lui sau în moșia proprietarului*"[18].

Autorul prezintă tipul de plug cel mai răspândit în țară. Componentele acestuia sunt *cormana*, *fierul mare* sau *brăzdarul*, *fierul lung* sau *cuțitul, cormana mică* sau *urechia, coarnele, brăcinarul.* Imaginile/gravurile anexate înfățișează piesele și legăturile dintre ele.

Astfel, lucrările prezentate de noi atestă preocupările constante ale lui Frédéric Damé în domeniul lingvisticii și cel al lexicografiei. În epoca în care au fost scrise și publicate, au avut un impact cultural major. Actuale și moderne atunci, au astăzi o valoare istorică și documentară prin rolul jucat

[16] Damé 1901: 7
[17] Damé 1901: 21
[18] Damé 1901: 35

BDD-A32214 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)

în evoluția celor două științe ale limbii. Nicio istorie a lingvisticii românești nu poate ignora numele intelectualului francez care a contribuit la modernizarea/europenizarea culturii române la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Bibliografie

Sultana Craia, *Francofonie și francofilie la români*, ilustrații de Gheorghe Buluță, traducerea prefeței și a rezumatului în limba franceză de Cireașa Gabriela Grecescu, București, Editura Demiurg, 1995.

Damé 1893= Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain français,* Vol. I - IV, Bucarest, Imprimerie de l'Etat,1893.

Dame 1901= Frédéric Damé, Încercare de terminologie poporană română, București, I. V. Socecu, 1901.

Gheorghiu 1897= Gheorghe Gheorghiu, „*Dicționarul domnului Damé*", în Arhiva, nr. 9 și 10, 1897, p. 544-582

Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, București, Editura Științifică, 1968.

Theodor Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, București, Editura Albatros, 1984.

Iorga 1911= Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost, Vălenii de Munte, Neamul Românesc*, București, Tipografie –Editură - Legătorie de cărți, 1911.

Kovacs 1965= Petru Kovacs, „*Frédéric Damé, activitatea sa culturală și lexicografică*", în Cercetări de lingvistică, Anul X, nr.2, 1965.

Mircea Seche, „*Schiță de istorie a lexicografiei române. De la origini până la 1880*", XII, în Limba română, An XII, Nr. 5, 1964, p. 517-523.

BDD-A32214 © 2020 Editura Universității de Nord din Baia Mare
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:20 UTC)